

TRANSFORMACIJA SESVETA POD UTJECAJEM ZAGREBA

ADOLF MALIĆ

Uvod. Seoska područja u neposrednoj blizini velikih gradova nakon drugog svjetskog rata brzo mijenjaju izgled, funkcije i način života stanovništva.

Jedan od najkarakterističnijih primjera osobito brzih promjena u prigradskom zagrebačkom prostoru, je preobražaj Seseveta.

Sesevete su još do nedavno bile maleno naselje, 11 km udaljeno od centra Zagreba, na čvorištu istočnih cestovnih pravaca koji vode prema gradu (iz Varaždina, Dugog Sela i Kašine). Smještene na prvim obroncima prigorskih izdanaka (visina 120 — 150 m) i prostrane prisavske ravnice (visina 115—118 m), šire se uglavnom duž cestovnih pravaca, a najviše prema Zagrebu (2 km). Naselje je priredni i upravni centar sesevetske općine, s nešto prostranijim zaleđem u kašinskom prigorju.

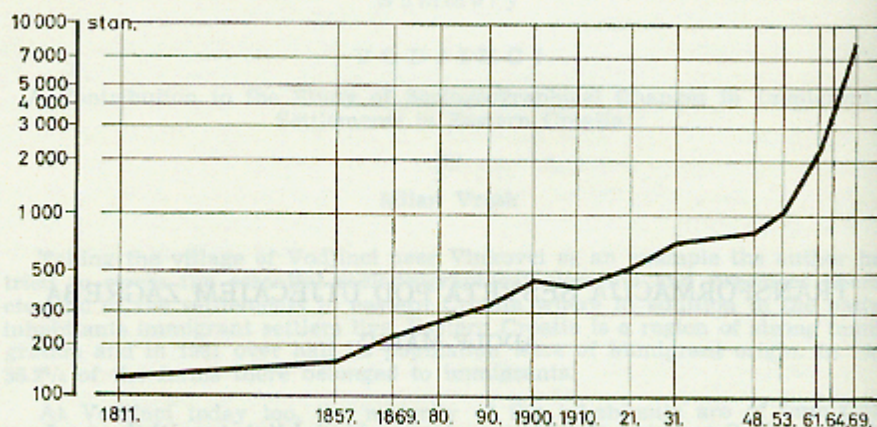
Za Sesevete se prvi put saznaje iz popisa župa zagrebačke biskupije 1334. g., koji je izvršio Ivan, arhidakon gorički.¹ Ponovno ih spominje tek kanonik J. Š. Sidić 1695. g. Naselje tada ima 12 kuća i oko 100 stanovnika. Godine 1811. Sesevete imaju svega 128 stanovnika.

Stare Sesevete. Prvi tačniji i vjerodostojniji podaci o naselju postoje od prije 100 godina.² Na prvoj katastarskoj mapi iz 1862. godine Sesevete su još uvijek maleno seosko naselje, sa svih strana

1. Ivan arhidakon gorički u popisu župa zagrebačke biskupije navodi: »Item ecclesia sanctorum omnium circa magnam viam«, a J. Buturac tumači: »Ovo su Sesevete. Možda se na ovu župu odnosi i crkva Sviju Svetih u mjestu Oberua; spominje se 1354. (C. d. XII str. 237)«, J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od godine 1334, Zagreb, —, 1944.

2. V. Sabljar, Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 1857, Zagreb, —, 1866, str. 374.

Sl. 1. Kretanje broja stanovnika Sesveta 1811 — 1969. godine

Fig. 1. Numerical changes in the inhabitants of Sesvete 1811-1969

okruženo šumom (udaljenom samo 300-700 m od naselja).³ Sesvete tada broje 16 kuća i imaju 171 stanovnika, ali su centar crkvene župe, kojoj pripada 11 sela. Oko centra naselja sa školom i crkvom razbacano je 13 seoskih domova raznih oblika.

Seoski posjed varira od 8-25 jutara. Parcele posjeda su relativno velike i nepravilna izgleda. Prosječna veličina oranične parcele iznosi oko 0,5-1 jutra, livada i pašnjaka 1-2 jutra, a šuma 1-3 jutra. Gospodarstva u svom sastavu imaju 40-60% oranica, 20-40% livada i pašnjaka i 12-15% šuma. Svako gospodarstvo ima prostranu okućnicu. Oranične površine posjeda su relativno najbliže kući, zatim dolaze livade i pašnjaci. Na rubu posjeda su šume. Obrada zemlje se osniva uglavnom na ljudskoj radnoj snazi. Od vučne stoke, konji se malo upotrebljavaju u obradi zemlje.

Seoski domovi su veliki. Domovi gospodarstava s više okupljenim posjedom, imaju nepravilniji raspored zgrada, a domovi gospodarstva s više razbijenim posjedom, pravilniji.

Seoska porodica je velika i broji, u prosjeku, 10 članova. Kuće su izgrađene uglavnom od drveta, mješavine drva i cigle, a vrlo rijetko samo od cigle. Stambene zgrade su pretežno pokrivena crijepom, a rijetko slamom, dok su gospodarske pokrivena slamom.

Osnovni izvor života je mješovita ratarsko-stočarska ekonomija. Stoka se ljeti hrani u staji ili na kućnom pašnjaku, a u jesen se pušta slobodno po livadama.

3) Najstarija katastarska mapa za katastarsku općinu Sesvete s pripadajućim Zapisnikom parcela čuva se u Arhivu mapa u Zagrebu.

Pored poljoprivrednih stanovnika u naselju živi župnik, učitelj i gostioničar.

To su nekadanšje Sesvete, idilično naselje »starih« Sesvečana, porodica: Šemper, Dikmić, Fuček, Kralj (spominju se u matičnim knjigama već 1678. g.), Kušeković (1679), Đurekovec (1680), Šostar (1695), Lahonjek (1705), Lucin (1712), Živec (1714) i Cesar (1722). Do 1918. godine došlo je još nekoliko poznatih porodica, čiji se potomci danas smatraju »pravim« Sesvečanima: Tupek, Mahalup, Prusec, Španić, Novak, Kirin Smrkić, Crnčević, Munda, Garguljak, Majsec, Kušić, Kučić, Jagović Fiolčić, Pekčec, Poldrugač i Badel.⁴

Razvoj Sesveta od polovice 19. stoljeća. Društvenim razvojem od polovice 19. stoljeća kao i razvojem prometa (željeznička pruga je prošla kroz Sesvete 1870. g.) naselje se počinje mijenjati.⁵ Postepeno se širi prema željezničkoj stanici. Raste broj stanovnika. Dvadesetih godina ovog stoljeća zameće se jezgra neagrarnih prerađivačkih djelatnosti: tvornica suhomesnate robe »Rabus i sin« 1921. g. (danas PIK »Sljeme«), tvornica octa i špirita Badel (danas pogon tvornice likera »Marijan Badel« iz Zagreba) i ciglana (danas tvornica šuplje opeke »Prigorka«). Polagano doseljava stanovništvo neagrarnih zanimanja. Sesvete su se sve do pred desetak godina, u svojoj biti vrlo malo izmijenile u odnosu na one od prije 100 godina. Tek snažan poslijeratni razvoj Zagreba (naročito njegovo širenje i osobito jak utjecaj nakon 1950. g. na istočnu gradsku okolicu) uvjetuje brzu preobrazbu naselja. Značajnu je ulogu u tome odigrao povoljan prometni položaj Sesveta. One su se nakon 1950. g. našle pod direktnim utjecajem Zagreba, te godine se povezuju s gradom redovnom svakodnevnom autobusnom linijom. Uključivanje Sesveta u jedinstveni gradski sistem sve je očitije.

Današnje Sesvete. Naselje danas broji nešto više od 8 500 stanovnika (1931. g. — 717, 1948. — 817, 1961. — 2 358, 1964. — 4 093 i 12. 2. 1968. — 8 660 stanovnika), jer im je priključeno novo naselje Dubec.⁶ Od nekad neznatnog sela s desetak kuća i stotinjak stanovnika, Sesvete su se u nepunih 10 godina zbog najveće blizine Zagreba razvile u prigradsko naselje s najdinamičnijim procesom

4. Podaci prikupljeni iz knjiga rođenih, umrlih i vjenčanih do 1858. godine, koje se čuvaju u Državnom arhivu u Zagrebu.

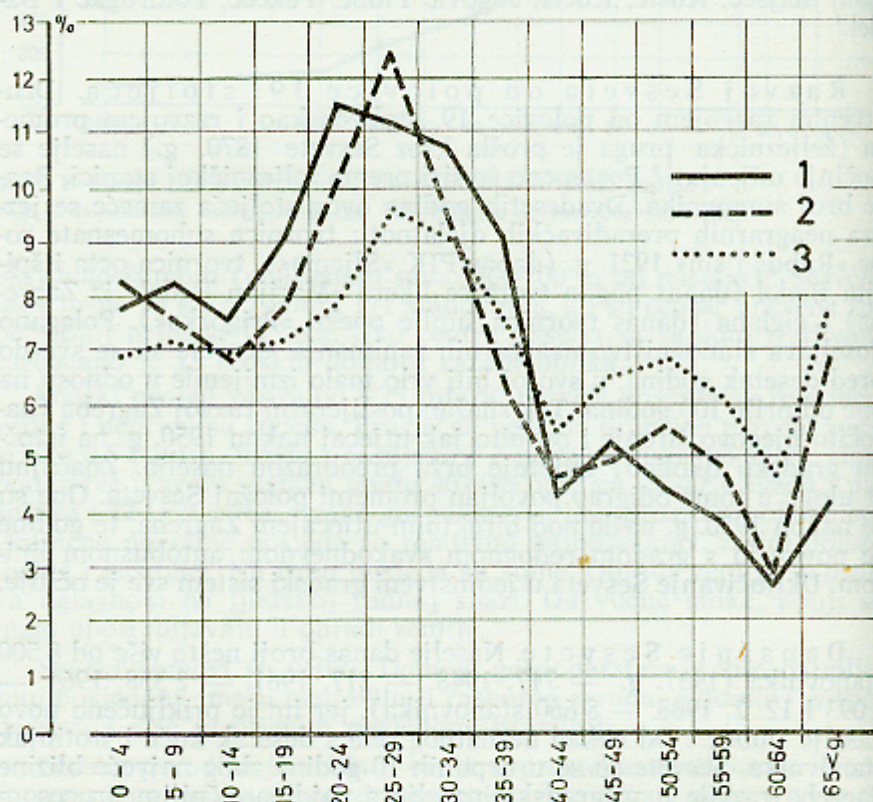
5. »Djelovanje mađarskih faktora kod željeznica u Hrvatskoj počinje otvaranjem pruge Zakány-Zagreb 5. I 1870« J. Gorničić-Brdovački, Razvitak željeznica u Hrvatskoj do 1918. godine, Grada za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 3, JAZU, Zagreb 1952, str. 155.

6. Podaci dobijeni u prijavno-odjavnoj kartoteci u Matičnom uredu Skupštine općine Sesvete.

transformacije, koje je danas već gotovo integrirano s užim gradskim prostorom.

Današnje stanovništvo naselja doselilo se pretežno poslije drugog svjetskog rata. Preko 5/7 današnjeg stanovništva, prema podacima prijavno-odjavnog ureda, doselilo je u posljednjih 8 godina. Prvi doseljenici se spominju poimenično u drugoj polovici 19. stoljeća: cestari Kovar (1860) i Bebar (1870), željezničari Bodnar i Zar-

Sl. 2. Usporedba dobne strukture stanovništva Sesveta, okolice i općine 1961. godine prema postotnom učešću dobnih grupa u ukupnom stanovništvu:

- 1. Sesvete
- - - 2. okolica
- ..... 3. općina

Fig. 2 Comparison between the age structure of suburban settlement of Sesvete surroundings of Sesvete and commune of Sesvete 1. settlement, 2. surrounding, 3. commune

zicki (1870), Kalšeg, Polšak i Škerl (1875).⁷ Oni su stranci, najčešće Česi, zatim Slovenci ili Zagorci. Danas doseljiva stanovništvo pretežno iz okolica Bjelovara, Čazme, Križevaca, Koprivnice, Virovitice, Daruvara, Pakraca, Novske i Kutine. Značajna je struja doseljenika iz Zagorja i medvedničkog prigorja (posebno u granicama općine Sesevete).

Kakvo je to novo stanovništvo koje u naselje unosi temeljite izmjene? Analiza dobne strukture današnjeg stanovništva Seseveta pokazuje da prevladava mlado stanovništvo. Najzastupljenija je grupa od 20—35 godina, tj. fizički, radno i životno najsposobnije stanovništvo. Usporedba starosnih grupa stanovništva Seseveta s okolnim selima i čitavom općinom pokazuje da je stanovništvo Seseveta mnogo mlađe od općinskog i stanovništva okolice. Pretežno se zapošljava u industriji (47,7% 1961. g.) i tercijarnim djelatnostima (32%). Poljoprivredom se 1961. g. bavilo još samo 10% aktivnih stanovnika u naselju.⁸

Sesevetska općina, sa 62% poljoprivrednog stanovništva 1961. godine, poljoprivredni je kraj u kojem se Sesevete ističu stanovništvom gradskih karakteristika, istina specifičnog oblika. Aktivno stanovništvo uglavnom je niskih stručnih kvalifikacija. To ukazuje na svježinu preobražaja dojučerašnjeg seoskog stanovništva. Njegovo prilagođavanje na nove prilike, nov život u blizini grada, složen je i posrepen proces. Novodoseljeno stanovništvo, pretežno iz seoskih naselja, mijenja osnovni izvor zarade (zanimanje), ali duže ili kraće vrijeme, u većoj ili manjoj mjeri zadržava uporedo i obradu zemlje. Dugi niz godina ono održava veze sa starom postojbinom, nabavljajući iz nje najčešće namirnice. Svi ti faktori utječu da se formira stanovništvo mješovitih gradsko-seoskih karakteristika. Godine 1961. preko 50% stanovnika posjedovalo je zemlju.

U poplavi novih stanovnika, doseljenika, »staro« sesevetsko stanovništvo se gotovo izgubilo.⁹ Ono je okupljeno uglavnom uz centar naselja. Broji 76 domaćinstava, od kojih je još uvijek 14 čisto poljoprivrednih. Čak 57 domaćinstava je mješovitog tipa. Stariji članovi porodice rade na zemlji, a mlađi u industriji s ispomaganjem na zemlji. Iako malobrojno, »staro« je stanovništvo još uvijek dosta kompaktno. Slabije se miješa s pridošlicama. Ženi se češće međusobno, ili sa starosjedilačkim stanovništvom okolnih sela, a rjeđe s doseljenicima. U načinu života i u običajima zadržava niz karakteristika starih Seseveta za koje, međutim, novo stanovništvo ne nalazi razumijevanje. »Staro« se sesevetsko stanovništvo, iako polako, ipak nezadrživo i sigurno mijenja.

7. Knjige rođenih, umrlih i vjenčanih od 1858., Matični ured S.O. Sesevete.

8. Popis stanovništva 1961, knj. XIV, str. 184.

9. Podaci o »starom« sesevetskom stanovništvu dobijeni su anketom provedenom u siječnju 1965. godine.

S izumiranjem starijih stanovnika, a dolaskom njihovih nasljednika — novog pokoljenja koje je sposobnije da prima novo, nestat će i posljednjih tragova nekadašnjeg seoskog načina života u Sesvetama. Danas nestaju stare drvene seoske kuće. Nestali su tipični stari seoski zanati: košarači, kovači i potkivači, kolari i tesari, koji su postojali još netom poslije drugog svjetskog rata, a javili se novi: automehaničari, radiomehaničari, krojači, strojobravari, slastičari, frizeri i sl. Staro, tradicionalno »foringašenje« konjskom zapregom se izgubilo, a zamijenilo ga je moderno autoprevozništvo.

Industrija mjesta Sesvete 1964. godine (PIK »Sljeme«, »Marijan Badel«, »Termomehanika« i »Prigorka«) davala je 42% nacionalnog dohotka općine Sesvete. Ona je iste godine zapošljavala 1 417 radnika, a 1966. preko 2 200. Čak 58% zaposlenih radnika je bez najosnovnijih stručnih, školskih kvalifikacija.¹⁰ Mnogi od njih dolaze na rad iz okolnih, bližih i udaljenijih naselja.

Saobraćajne ustanove su, za razliku od industrijskih organizacija, usprkos važnom prometnom položaju naselja i brzom razvoju prigradskog autobusnog saobraćaja, slabo zastupljene. Postoji samo pogon poduzeća za održavanje puteva »Cesta« iz Zagreba.

Razvoj trgovine u naselju je znatan i brz. Ukupan broj trgovina iznosio je 1968. godine 26.¹¹ U trgovinama u naselju nabavljaju se pretežno namirnice, pokućstvo, ogrjev i građevni materijal. Tekstil, odjeća, obuća i tehnička roba, zbog većeg i boljeg izbora, kupuju se uglavnom u gradu.

Tradicionalni tjedni sajam još uvijek ima važnost. Na sajam se prosječno dotjera 800-1 000 komada krupne i sitne stoke i pedesetak kola stočne hrane. Posebnu tradiciju ima trgovina rabljenom robom. Sajmišnim danom ceste su zakrčene prometom. Njima u nepunih 12 sati (od 4-16 sati) prođe više od 4 500 motornih vozila, 1 100 biciklista, 650 zaprežnih kola i 20-22 000 ljudi (uračunati samo pješaci).¹² Na sajam u Sesvete dolaze stanovnici općine Sesvete, Dugog Sela, Zeline i ostalih općina oko Zagreba, zatim iz mjesta općine Vrbovec, Ivanić-Grad, Križevci, Kutina i Novska. Nisu rijetki prodavači ili kupci i iz drugih republika.

Značajna pojava u naselju je velik broj novih zanatsko-obrtničkih radnji. U 1968. godini bilo je registrirano 195 poreznih obveznika na osnovu bavljenja obrtom, a 1963. godine samo 31. Najčešće su zanatlije — obrtnici: autoprevoznici 27, ugostitelji (gostioničari) 19 i strojobravari 11.

10. Dokumentacija statističke službe S.O. Sesvete za 1966. godinu.

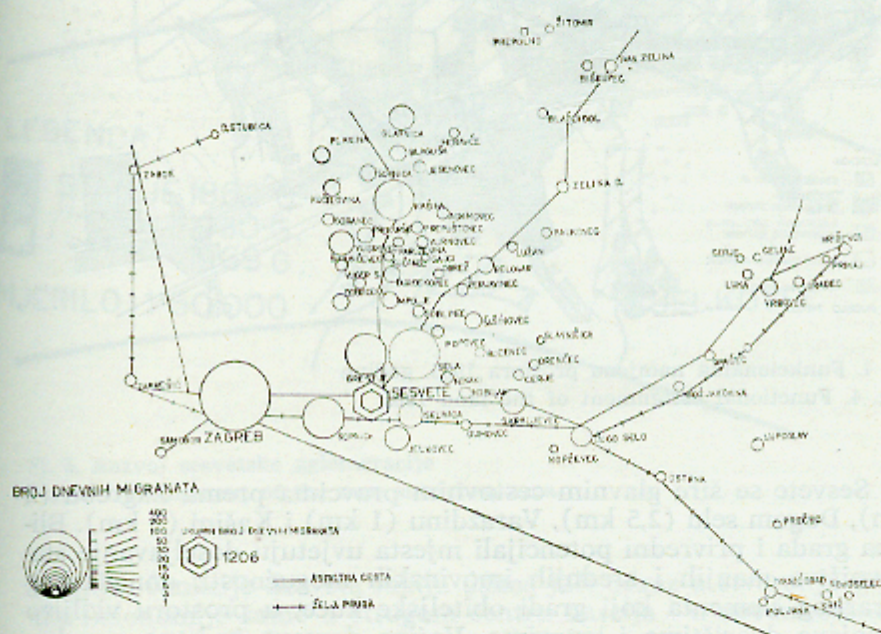
11. Anketa o infrastrukturnim institucijama u naseljima prigradskog područja, Agrarni institut, Zagreb 1968. Još 1950. godine u Sesvetama su bile samo dvije trgovine.

12. Procjene dobijene na bazi četiri brojenja prometa u centru Sesveta u proljeće, ljeto, jesen i zimu 1968. godine.

Općina Sesvete je jedina od vanjskih općina područja grada Zagreba 1961. godine imala izraženiju orijentaciju na privlačenje radnika dnevnih migranata. Ulazni dnevni migranti bili su brojniji od izlaznih.¹³

Izraženijem radnom karakteru općine od stambenog u dnevnom kretanju radne snage, najviše su doprinijela brojna radna mjesta u nepoljoprivrednim djelatnostima u Sesvetama. Od 2 284 zaposlena lica u Sesvetama 15. II 1965. godine 1 206 (52,8%) je dolazilo raditi iz drugih naselja. Najviše dnevnih migranata dolazilo je iz susjednih mjesta i Zagreba (v. sl. 3).

Sl. 3. Dnevni dolazak radne snage u Sesvete 1965. godine

Fig. 3. Commuting toward Sesvete 1965

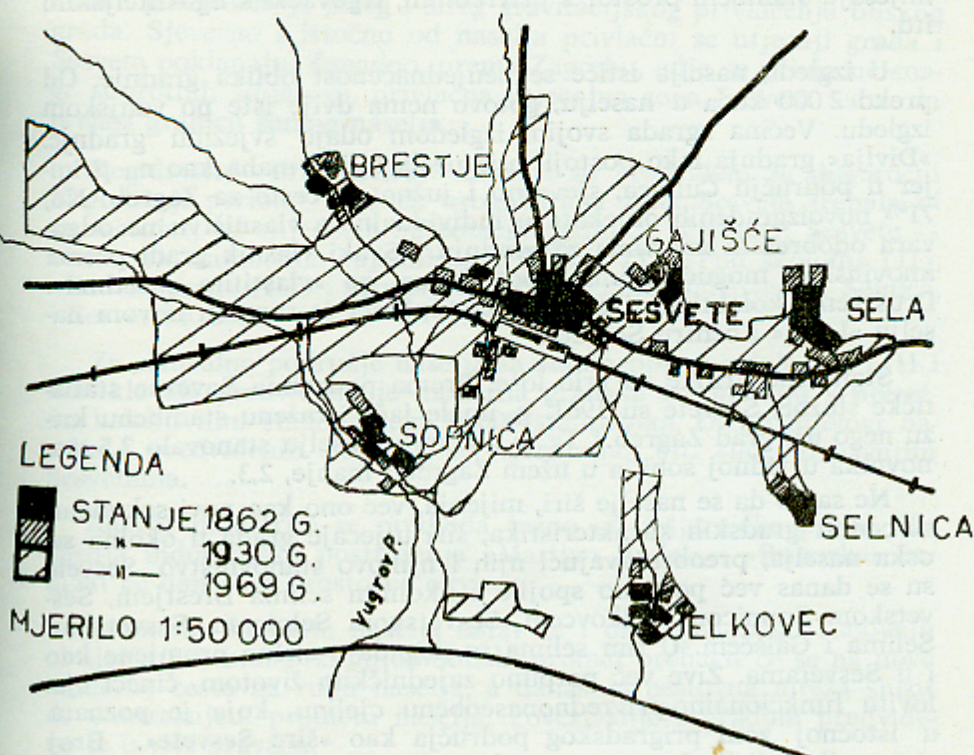
I pored značajnog povećanja broja stanovnika poslije 1965. godine, niz indicija ukazuje da Sesvete nisu danas izgubile, već da su još jače razvile svoju funkciju radnog centra, radne snage u dnevnom kretanju.

13. Statistički pregled grada Zagreb, SZS, Zagreb, 1962, tabela 108, str. 24—25.

Sl. 5. Razvoj sesvetske aglomeracije
Fig. 5. Development of the new suburban area

Nove funkcije Seseveta imaju danas jači odraz u stvaranju gradske fizionomije samo u strogom centru naselja i u novom stambenom predjelu »Luka«.

Duž glavne prometne okosnice Zagreb — Varaždin izgrađen je u dužini od 2 km betonski nogostup. Mnoge nove, tek prosječne ulice i prilazni putevi nastambama, koje se u novije vrijeme grade već dublje u međuprostoru glavnih cesta, neuređene su, liče na najnižu kategoriju seoskih puteva bez tvrde podloge. Kanalizaciona i vodovodna mreža ne postoje. Vodovod je uveden samo u nekoliko društvenih objekata u centru naselja i u kolektivne nastambe na »Luki«.

Mladost naselja današnjih karakteristika, a osobito mladost novih funkcija, njihova stalna tendencija proširivanja i relativno slaba stabilizacija u prostoru, uzrok su nepostojanja diferenciranih

funkcionalnih prostornih zona u naselju. (V. sl. 5). Međusobno se miješaju stambeni prostor s privrednim, trgovački s ugostiteljskim itd.

U izgledu naselja ističe se neujednačenost oblika gradnje. Od preko 2 000 kuća u naselju, gotovo nema dvije iste po vanjskom izgledu. Većina zgrada svojim izgledom odaje svježinu gradnje. »Divlja« gradnja iako postoji, nije uzela toliko maha kao na primjer u području Čulinca, sjeverno i južno od ceste za Zagreb. No, 71% novoizgrađenih objekata u individualnom vlasništvu ne odgovara odobrenim nacrtima za gradnju.¹⁵ Svaki vlasnik gradi prema imovinskim mogućnostima i potrebama, po »vlastitim nacrtima«. Društvena, kolektivna izgradnja zastupljena je samo u novom naselju »Luka« i centru Sesveta.

Stambene prilike su vrlo loše. Prema podacima Savezne statističke službe, Sesvete su 1961. g. imale jače izraženu stambenu krizu nego uži grad Zagreb.¹⁶ Te je godine u naselju stanovalo 2,5 stanovnika u jednoj sobi, a u užem Zagrebu manje, 2,3.

Ne samo da se naselje širi, mijenja, već ono kao novi sekundarni centar gradskih karakteristika, širi utjecaje grada u okolna sesoska naselja, preobražavajući njih i njihovo stanovništvo. Sesvete su se danas već potpuno spojile s okolnim selima Brestjem, Sesvetskom Sopnicom, Jelkovicem, Sesvetskom Selnicom, Sesvetskim Selima i Gaišćem. U tim selima se događaju slične promjene kao i u Sesvetama. Žive već potpuno zajedničkim životom, čineći cjelovitu funkcionalno-privrednonaseobenu cjelinu, koja je poznata u istočnoj zoni prigradskog područja kao »šire Sesvete«. Broj stanovnika »širih Sesveta« u stalnom je porastu. Godine 1961. na tom je prostoru živjelo 4.259, 15. II 1965., 6 800, a danas već preko 12.000 stanovnika.

Utjecaji grada se šire direktno i posredno preko Sesveta i u dalju sesvetsku okolicu koja se najdalje prostire cestovnim pravcima sve do Kašine, Belovar-Moravča i Sesvetskog Kraljevca. Stanovništvo bližih i daljih okolnih sela upućeno je na Sesvete u zadovoljavanju radnih potreba u prerađivačkim djelatnostima. Radnici dolaze dnevno na rad s udaljenosti od 40 km. Dosad je malo brige vođeno o brojnim dnevnim migrantima, osobito od strane trgovačko-uslužnih djelatnosti naselja. Naime, ništa se ne čini da se tu potencijalnu radnu snagu i istovremeno kupce robe, orijentira na nabavu nekih životnih dobara u mjestu rada, tj. Sesvetama.

Oblik gravitacionog područja naselja ukazuje na ispreplitanje utjecaja Zagreba i Sesveta. Karakterističan asimetričan polukruž-

15. Prema podacima za 1968. godinu dobijenim u Odjelu za građevinarstvo i komunalne poslove S.O. Sesvete.

16. Statistički bilten 269, SZSJ, Beograd 1963, str. 62.

ni oblik s prostranijom zonom utjecaja naselja prema sjeveru i istoku posljedica je jačeg i šireg gravitacijskog privlačenja bliskog grada. Sjeverno i istočno od naselja privlačni se utjecaji grada i Seseveta poklapaju. Zapadno, prema Zagrebu, gdje su privlačne snage suprotnih smjerova, privlačna utjecajna zona Seseveta jedva da prelazi granicu samog naselja.

Regulativni urbanistički zahvati su predviđeni za dugoročni 30-godišnji period.¹⁷ Buduća urbanizirana zona Seseveta trebala bi se sastojati od slijedećih naseobenh jedinica (cjelina): Sesevete — centar sa stambenim zajednicama »Luka« (I), »Pod školom« (II), »Badlov breg« (III) i »Brestje« (IV), Sopnica, Jelkovec — Selnica, i Sesevetska Sela.

Za centralno područje naselja sa stambenim zajednicama I, II i donekle III predviđena je moderna gradska fizionomija s pretežno kolektivnim stanovanjem 19 000 stanovnika. Ostali dijelovi naselja s predviđenih 6 000 st. će, vjerojatno, biti slični današnjim Sesevetama.

Razvoj industrije se predviđa južno od željezničke pruge. Sadašnja industrijska postrojenja »Marijan Badel« i »Prigorka« zadržat će današnje prostorne okvire.

Prometna funkcija naselja ostat će i dalje jedno od osnovnih obilježja Seseveta. Brzi automobilski promet prebacit će se na nove moderne ceste na rubu naselja, a današnja cestovna mreža služit će unutrašnjem prometu naselja. Povezivanje s gradom predviđeno je u više pravaca.

Trgovačke, uslužne i druge centralne funkcije za okolni općinski prostor i dalje će jačati. Koncentrirat će se u današnjem centru naselja i u pojasu širokom 150 m uz cestu prema Zagrebu, do Vugrovog potoka.

Summary

SESEVETE

by

Adolf Malić

Sesevete, once a little village at an important crossroads near Zagreb, has been changing rapidly.

As recently as 1948 Sesevete had only 817 inhabitants, in 1961 their number was 2,358, in 1964 4,093 and in 1969 as many as 8,660. In 1962 the village

17. Revizija Urbanističkog plana Sesevete 1964, Ar — 1959, Zagreb 1964.

consisted only of 16 houses, in 1950 they were 180, in 1960 385 and 1969 2025. The intensive expansion of Zagreb towards the east and the rapid growth of Sesvete have recently led to their complete fusion. The economic, particularly the industrial, activity experiences a considerable boom.

Under the influence of the rapid development the transformation of Sesvete is most felt in an almost total change of the social structure of its inhabitants. Already in 1961 only 10% of its gainfully employed inhabitants worked on farms, and in 1968 only 5.7%.

The abandonment of farming is however specific and incomplete. The majority of the inhabitants are still somehow connected with the land (in 1961 53% of the inhabitants lived in households with land holdings). This has resulted in a significant group of inhabitants with mixed urban-rural characteristics.

The rapid expansion of Sesvete, its quick economic development and the specific transformation of its population structure have resulted in changing the physiognomy of the village. Its built-up area has increased fourfold during the last 15 years. Only its strict centre is becoming properly urbanized and the building there are predominantly social property. The majority of the other new houses however are private property, detached, with small gardens around, which is typical of suburbs or the periphery of large towns. The various communal functions are not locally separated.

Sesvete is not only experiencing an intensive development and transformation under the influence of Zagreb but it is also an agent for the transmission of this influence to the nearer and farther environments. With five neighbouring villages Sesvete forms a physiognomical and functional community, the so-called »Larger Sesvete«, with over 12,000 inhabitants. By 1990 it is expected to have grown to 25,000 inhabitants.